

подолання наслідків колоніального минулого та утвердження незалежної ідентичності. Освіта, наука, культура виступають простором рефлексії колоніального досвіду. Українські науковці та митці дедалі частіше звертаються до теми травми, ідентичності, опору, створюючи нові наративи, вільні від імперських смислів.

Війна суттєво активізує процес деколонізації. В умовах екзистенційної загрози посилюється національна консолідація, зростає роль громадянської ідентичності, заснованої на цінностях свободи, гідності та солідарності. Українська ідентичність дедалі чіткіше артикулюється як антиімперська та європейська за своїм ціннісним змістом.

Отже, постколоніальний дискурс є продуктивним інструментом для аналізу української ідентичності, оскільки дозволяє осмислити як історичні наслідки колоніального підпорядкування, так і сучасні процеси національного самоствердження. Українська ідентичність постає як динамічне явище, що формується в процесі подолання колоніальної спадщини та утвердження власної суб'єктності.



*КОСОВСЬКИЙ Сергій Васильович,*  
викладач соціальних дисциплін  
комунального закладу Львівської  
обласної ради «Бродівський фаховий  
педагогічний коледж імені Маркіяна  
Шашкевича»

## **ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНЬСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ВІД ВИТОКІВ ДО СУЧАСНОСТІ**

Українська ідентичність – це складне і багатогранне поняття, яке охоплює усвідомлення людиною своєї належності до українського народу через спільну історію, мову, культуру, цінності та символи.

Це динамічний процес, що постійно трансформується під впливом історичних подій і соціальних змін. У своїй основі ідентичність ґрунтується на понятті «самобутності» – унікального набору рис, які відрізняють українців від інших народів, але водночас об'єднують їх у єдину спільноту [8].

Найдавніші цінності праукраїнців пов'язані з Трипільською цивілізацією – однією із землеробських культур античності, а відтак з Антською землею. Їх прямим спадкоємцем стала держава Руська, створена племенами Руської Землі, на базі яких сформувалась українська народність та державність, а також княжа ідентичність племінних союзів, їх консолідація навколо Києва. По мірі засвоєння християнських цінностей, утвердження християнства як офіційної релігії і включення Руси-України у європейський та світовий

культурно-духовний простір існуючі ознаки ідентичності набули нових рис з власним історичним, мовнокультурним, звичаєво-правовим, світоглядним та релігійним підґрунтям. При цьому закладені в Києві базові основи ідентичності не тільки зберігалися як автентичні, але й набули нової якості по мірі розвитку міжнародних відносин. З княжим періодом нашої історії пов'язані всесвітньовідомі імена князів Олега, Ігоря, княгині Ольги, Володимира Великого, Ярослава Мудрого, його дочки Анни – королеви Франції [5, с. 102].

У період польсько-литовського панування на українських землях козацтво стало головною національною силою України, створивши унікальну систему самоврядування. Виникнення козацтва було зумовлене наявністю вільних, незаселених територій на півдні України, які мали багаті природні ресурси. Туди вирушали групи промисловців для сезонних робіт: полювання, риболовлі, збирання меду диких бджіл, видобутку солі та селітри. Ці промисли приносили значний прибуток, але потребували великої сили, витривалості та мужності через постійні напади татар [4, с. 28].

Козацька культура визначається традиційним ототожненням чоловіка з воїном, що проявляється в символічному сприйнятті зброї, військової форми та батога. Зброя уособлює свободу та повноцінність особистості, військова форма вважається «справжнім» святковим одягом, батіг – знак козацької гідності. Якщо в сучасному суспільстві війна сприймається передусім як трагедія, то в козацькому світогляді вона постає не лише як неминуча частина життя, а і як ритуальне випробування, своєрідна ініціація [7, с. 20].

Козацтво довело, що українці є самостійним народом із власною мовою, вірою, культурою й традиціями, який прагне свободи. Воно відіграло визначальну роль у формуванні нових поглядів на світ та політичну культуру в українському суспільстві. Завдяки козакам стало можливим об'єднання українського народу навколо ідеї національної самоідентифікації, яка до середини XVII століття асоціювалася з прагненням до створення незалежної української держави. Ця ідея була центральною в політичних планах гетьмана Богдана Хмельницького з 1648–1649 років. Саме в цей період у політичній свідомості українців почали формуватися уявлення про владу та авторитет лідера, що згодом закріпилися в правових нормах та демократичних ідеалах [1, с. 20].

Ключову роль у поглибленні цивілізаційних засад ідентичності відіграли провідники козацького руху, видатні державні і політичні діячі, талановиті дипломати і тогочасні мислителі Дмитро Вишневецький, Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Виговський, Петро Дорошенко, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Костянтин Острозький та ін. Козацька держава заклала, з одного боку, фундамент ранньомодерної української нації і утвердження історичної назви «Україна» в світі [5, с. 144].

Епоха модерну застала Україну у складі Австро-Угорської та Російської імперій, залишаючись своєрідною брамою на межі двох світових цивілізацій – західної і східної. Разом із тим, політика імперій, спрямована на розмивання і руйнацію української ідентичності, призвела до появи таких негативних явищ, як малоросійство, австрофільство, москвофільство та пропольські орієнтації. Величезну роль у формуванні української національної ідентичності, її цивілізаційного забарвлення відіграла політична і літературно-мистецька еліта та частина духовенства, розвиваючи і утверджуючи своєю творчістю і громадською діяльністю етнонаціональну, етнокультурну та етнополітичну свідомість українства Заходу і Сходу як визначальний імператив досягнення цілісності, єдності та соборності України [5, с. 201].

Революційні процеси в лютому й жовтні 1917 р. зруйнували монархію та Російську імперію. Перед Україною відкрилася перспектива формування власної нації з власною громадянською та політичною ідентичністю. Першими кроками було утворення на хвилі революційних подій у Києві 1917 р. Центральної Ради, яка проголосила автономію України й заснувала Українську Народну Республіку. Принципово важливим на шляху національного поступу України стало проголошення IV Універсалом демократичних засад української державності. Конституція УНР запроваджувала європейські принципи розподілу влади, провідну роль парламентаризму, забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Проте націєтворчі сили українців були значно ослаблені війнами 1918–1921 рр. і помилками української влади.

Внаслідок впливу багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників, українська нація не змогла у цей час швидко сформуванати прошарок воєнної аристократії, який був би відданим ідеї захисту Української Держави, а національно-демократична ідея не змогла консолідувати панівну еліту, яка б визначила загальнонаціональні пріоритети і створила всі необхідні інституції для утвердження державно організованого суспільства та нації [6, с. 53].

Розкол української ідентичності як наслідок політики тоталітарних режимів ХХ століття увійшло в історію як доба тоталітаризму, коли в багатьох країнах світу, передусім в СРСР, державна машина повністю підкорила собі суспільство і особистість.

По мірі експорту влади російського більшовизму на більшість українських земель, втягування Української СРР до нової неоімперії у вигляді Союзу РСР розгорнулося цілеспрямоване нищення залишків суверенітету національної державності, вимивання національної свідомості, послідовно проводилась асиміляторська політика стосовно неросійських етносів, складовою якої стала руйнація основ української ідентичності, а разом з нею цивілізаційних цінностей українців. Особливо нищівними для паростків цивілізаційної ідентичності українців стали наслідки комунізації суспільства, насильницької колективізації сільського господарства, так званої «культурної

революції», застосування практики голодоморів і масових репресій, включаючи «розстріляне відродження».

Ідентифікаційні процеси в Україні сталінсько-брежнєвських часів набули не менш спотвореного вигляду і мали за мету сконструювати комуністичну ідентичність у форматі нової спільності людей – «радянського народу». Певний шанс для соборництва України відкривало радянське «збирання» українських земель на початку і в роки Другої світової війни, яке супроводжувалося новою хвилею національно-визвольної боротьби, нескореності націоналістичного підпілля, самопожертви воїнів УПА. Всупереч намірам режиму остаточно витіснити дух українськості народився рух шістдесятників, дисидентів та правозахисників, учасники і симпатички якого прямо і опосередковано відстоювали збереження української ідентичності [5, с. 272].

Знаковою подією в українському ідентифікаційному процесі стали Акт проголошення державної незалежності України та Всеукраїнський референдум 1 грудня 1991 р., які започаткували розрив з тоталітарною ідентичністю і позначилися на маркерах сучасного процесу ідентифікації. В контексті глибинних політичних, економічних, соціокультурних та духовних перетворень, які розгорнулися в ході державотворення, почався демонтаж старих ідентичностей, успадкованих від тоталітарного минулого, і формування нових під впливом цивілізаційного вибору українського народу, інтеграції України в європейські та трансатлантичні структури.

Нового забарвлення набули всі різновиди колективної ідентичності: етнонаціональна, конфесійна, культурна, громадянська, політична і, звичайно, цивілізаційна. Консолідація української цивілізаційної ідентичності в контексті європейського вибору України наштовхнулася на шалений спротив антиукраїнських сил [5, с. 322].

Сьогодні українська ідентичність переживає новий етап розвитку, який визначається як внутрішніми трансформаціями, так і зовнішніми викликами. Після здобуття незалежності в 1991 році Україна розпочала складний шлях до утвердження своєї державності. Події Революції Гідності 2013–2014 років і подальша війна з росією стали каталізаторами для зміцнення національної свідомості. Українці чітко заявили про свій європейський вибір, відкинувши пострадянську модель розвитку.

Війна з росією, яка триває з 2014 року, має не лише територіальний, а й глибоко ідентичний вимір. росія, використовуючи історичні міфи про «єдиний народ», намагається підірвати українську ідентичність, вбачаючи у ній загрозу своїм імперським амбіціям. Знищення бібліотек, музеїв і пам'яток на окупованих територіях, заборона мови та переписування історії є спробою стерти українську ідентичність, але це лише підкреслює її силу. Сьогодні українські письменники, музиканти, художники та режисери привертають

увагу світу, демонструючи, що культура є не лише спадщиною, а й зброєю у боротьбі за свободу.

Прагнення до інтеграції з НАТО та Європейським Союзом є не лише геополітичним вибором, а й відображенням цінностей, які формують сучасну українську ідентичність: демократія, свобода, рівність. Цей шлях вимагає від українців не лише політичної волі, а й усвідомлення своєї унікальності в глобальному контексті. Сучасна Україна – це приклад того, як нація може поєднувати багатовікову спадщину з амбіціями стати частиною глобального цивілізованого світу.

#### Список використаних джерел

1. Крисаченко В. Українська етнополітика. Кн. 1: Концептуальні нариси. Київ : «МП Леся», 2013. 440 с.
2. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні. Київ : НАНУ. Ін-т політичних і етнонац. досліджень, 2002. 272 с.
3. Обушний М. І. Етнонаціональна ідентичність – феномен самовизначення українців. Київ : Київський ун-т, 1999. 240 с.
4. Пасічник В. М. Козацьке самоврядування на запорозькій січі як складова державницької традиції України. *Демократичне врядування*. 2022. № 1 (29). С. 26–41.
5. Рафальський О. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол. : О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.
6. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.
7. Юрій М. Українське козацтво як носій нових якостей (рис) цивілізаційної ідентичності. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2022. № 2. С. 19-24.
8. Еволюція української ідентичності: від витоків до сучасного світу. *Міжнародний культурний портал Експеримент*. URL: <https://md-eksperiment.org/post/evoljutsija-ukrayinskoyi-identychnosti-vid-vytokiv-do-suchasnoho-svitu>

